

ТВОРЧИСТЬ МИКОЛИ МАРКЕВИЧА ТА ЛЕВКА БОРОВИКОВСЬКОГО: КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ.

Нова українська література у перші десятиліття ХІХ ст. утверджується не тільки в Україні, а й у Петербурзі, де в 20-40-х роках починають свою літературно-культурну діяльність вихідці з України – М. Маркевич, В. Наріжний, О. Сомов, М. Гоголь, Л. Боровиковський, А. Метлинський, М. Максимович, Т. Шевченко, які писали окремі твори російською мовою на теми української історії і національного духовного життя, публікуючи свої твори у петербурзьких журналах.

За посередництвом й особистих контактів літераторів – вихідців з України – з провідними діячами російської літератури й громадсько-культурного життя тема України активно проникає в російську літературу. Про те, що українська тематика захоплювала російських поетів як екзотичний матеріал, писав В. Жирмунський у праці «Байрон и Пушкин»[2], наголошуючи на зв'язку байронівських поем із баладними формами Вальтера Скотта, Кольріджа, які, в свою чергу, користувалися формою народної балади (синкретизм, змішування різних жанрів – епічного, ліричного, драматичного – ознаки і байронічної поеми). Дослідник доводить, що реформа, зроблена Байроном, йде в напрямі підсилення лірично-суб'єктивного елементу[2;123]. Фольклоризм літератури проявлявся не лише в розробці народнопоетичних тем, сюжетів і мотивів, а й впливав на формування нової жанрово-стильової системи, на оновлення образної структури художнього мислення.

Жанрова система української поезії перших десятиліть ХІХ ст. складається з сатиричного вірша, байки, ліричного вірша, лірично-побутової поеми, історичної поеми, романтичної балади, елегійної лірики. Микола Маркевич та Левко Боровиковський – визначні постаті серед ранньої генерації романтиків, яким належить смілива ініціатива перейти від визнань, від симпатій до нової літературної школи, від захоплень народною піснею до літературної практики, створюючи перші взірці української романтичної лірики, позбавлені бурлескних та трагедійних елементів. Обидва поети записали багато народних пісень, прислів'їв і приказок та іншого фольклорно-етнографічного матеріалу, поклавши його в основу своїх творів. Спільною характерною рисою творчості поетів-етнографів є поєднання просвітницьких і романтичних ідей, просвітительського реалізму та романтичного стилю. Так, в «Истории Малороссии» М. Маркевича та творах «Дін», «Бандурист» Л. Боровиковського проявилась передусім характерна для українських письменників-просвітників ідея «загальної батьківщини», уславлення доброго царя.

У виборі тем М. Маркевича спостерігаємо спорідненість із творами, що їх перекладав Л. Боровиковський на початку своєї літературної кар'єри. Чільне

місце в їх творчості займає саме фольклорно-побутова тема («Іван Купала», «Весна», «Сон трава», «Приметы смерти» М. Маркевича та «Молодиця», «Убійство», «Рибалка», «Розставання», «Чорноморець», «Вивідка» Л. Боровиковського), нерідко з казково-фантастичним змістом. Більшість творів переважно тематично обертаються у традиційному колі народної демонології, вірувань, магії, обрядів, чарів, ворожіння, нещасливої любові, нерідко зв'язаної зі смертю одного з героїв чи суспільною нерівністю закоханих. У творах з персонажами суто побутового сюжету виступають історичні соціальні постаті – козаки чи гайдамаки. Спільною є і поява у творчості поетів безфабульної історичної лірики («Україна», «Гетьманство», «Чигирин», «Федор Богдан», «Медный бык» М. Маркевича та «Палій», «Козак», «Дніпр», «Розставання» Л. Боровиковського). У творах останнього ще не відбитий в чіткі формули патріотизм, як у другого покоління романтиків – А. Метлинського чи М. Костомарова, та все ж таки звучать мотиви любові до України та самопожертви задля її свободи. На відміну від Л. Боровиковського М. Маркевич протиставляє у своїх творах історичне минуле сучасності, як і А. Метлинський, Т. Шевченко й М. Костомаров. Подібно до К. Рилєєва, стилізацій «Запорожской старины», історичне минуле виступає в нього ідеологізованим, спостерігається генералізація і концентрація саме тих народнопісенних начал, які були суголосними романтичній поезії і концепції особистості: самозаглибленість у внутрішній світ, відлюдкуватість, спонтанність дій, трагічне сприйняття світу, передчуття смерті, нехтування земними благами, неприйняття життєвої суєти, яка присипляє душу.

Творчість М. Маркевича пронизана сумом за минулим України, за самозреченими героями, його вірші є близькими до творів А. Міцкевича і В. Жуковського, Л. Боровиковського та І. Срезневського. У трактуванні теми суму за героїчним минулим у всіх них не відчуваємо того серйозного тону, яким відзначалися романтичні балади, поети не бачать у сучасному житті сильних і діяльних постатей. Народнопоетичний герой, потрапляючи в поле романтичного світобачення (чому сприяли і творчі контакти поетів з творчістю Байрона, Міцкевича, Пушкіна, Жуковського), з постаті реально-історичної перетворювався нерідко на романтичного шукача долі. Головні побудовники його вчинків лежать не стільки в царині історичної необхідності, скільки у внутрішніх імпульсах.

Узагалі ж більша частина пісень Миколи Маркевича та балад Левка Боровиковського, пов'язаних із літературними традиціями, не дійшла до нас. Збереглося декілька десятків віршів, які становлять дещо деформовану баладу та пісню. Точнісінько і в російській літературі того часу такі ж твори іноді носять назву «думи».

Це був своєрідний літературний жанр, ознака перехідного часу, коли під впливом байронівських традицій, (адже і Маркевич і Боровиковський займались перекладами з Байрона), деформувалися епічні форми балади і героїчної поеми. Складність байронівської поеми не завжди могли перенести

письменники у цілому вигляді і засвоювали її фрагментарно, даючи або ліричні уривки з поеми, або зафарбовуючи ліричними елементами епічні форми балади і тим порушуючи її фабульну ціліність. До творів зреформованої балади і належать почасти ті твори, що мають назву «думи» у Б.Залеського, К. Рилєєва і, нарешті, у М. Маркевича та Л.Боровиковського. Їх вірші пронизані поширеним на той час у літературі романтичним мотивом «світової туги», особливо народнопісенні мотиви поєднані з настроями суму й розчаруванням дійсністю у таких віршах як «Платки на казачьих крестах», «Гетьманство» М. Маркевича та «Козак», «Розставання» Л. Боровиковського, тут чутно відгомони і «Фариса» А. Міцкевича, і «Чайльд-Гарольда» та «Гяура» Д. Г. Н. Байрона, але є й чимало наслідувань народної пісні, особливо щодо лексики та фразеології.

На відміну від творчості Л. Боровиковського, у якого меншою мірою представлена безфабульна любовна лірика і зовсім відсутня лірика особиста, яскравим прикладом такої у творчості М. Маркевича є його елегії, а саме 16 з 23 присвячені саме коханню та, в меншій мірі, вірші «Днепр», «Любоци» з циклу «Украинские мелодии», де, як і в баладах, художньою моделлю любовної лірики (у Л. Боровиковського «Журба», «Віщба») служить народна пісня. Характерна для них імперсональність цілком відповідала на ранньому етапі розвитку романтизму слабкій визначеності образу автора. Однак невловимість у баладах і пісенних стилізаціях, як і М. Маркевича так і Л. Боровиковського, біографічних і психологічних рис авторів не означає відсутності єдиного начала у виборі сюжетів, мотивів і тем, спільних рис естетичного ставлення до зображуваного, трактування характеру ліричного героя та єдності літературного стилю. Хоч у Л. Боровиковського ще немає того антитетичного протиставлення історичного минулого сучасності, як це пізніше проявилось у М. Маркевича, А. Метлинського, Т. Шевченка, М. Костомарова, впадає в око наявність характерної для них усіх та для романтичного світобачення загалом двосвітності. Поети не бачать у сучасному житті сильних і діяльних характерів.

Доля пісенних героїв трагічна: нещасливе кохання, переважно через соціальну нерівність, розлука з милим, страждання сиротини на чужині, шукання щастя, що, як правило, закінчується смертю. Щастя можливе або в минулому, або у втечі від суєтного меркантильного світу. Непересічними людьми були козаки й гайдамаки – сильні, діяльні й цілісні характери, що породжували славне історичне минуле, причетність людини до загальнонародної справи.

Саме фольклор був тим невичерпним джерелом для пісень і балад М. Маркевича та Л. Боровиковського, адже вони не тільки черпали із нього теми й мотиви для своїх творів, а й спиралися у своїй творчості на поетику народної пісні, в їхніх творах поєднані романтична ідеалізація і принцип життєвої правдивості.

Найінтенсивніший розвиток народної поезії припадає на часи формування народності, на епоху бурхливих історичних подій та інтенсивного духовного життя. Звернення поетів до народної поезії сприяло не тільки становленню

романтичного історизму, а й вираженню «народної душі», національного мислення, ментальності. З народної демонології, магії, обрядів, забобонів, із легенд, переказів та історичних пісень М. Маркевич та Л. Боровиковський вибрали ті характерні для романтизму фантастичні явища, незвичайні події і драматичні ситуації, що становлять зміст більшості їх творів, засвоювали принципи героїко-фантастичної епічної ідеалізації. Головним змістом їхніх творів є вираження душевного стану персонажа, при цьому соціальне становище, як і в романтичній поезії в цілому, окреслюється тільки в найзагальніших рисах, лейтмотивом є чуттєвість, поетизація героя, емоційна концентрація душевних переживань, принцип ідеалізації і майоризації героя. Оскільки романтики вважали музику «найромантичнішим мистецтвом», звернення до народної лірики оживляло дух музики, сприяло появі музично-пісенних структур, М. Маркевич саме тому називає свою збірку «Украинские мелодии», а Л. Боровиковський називає свій вірш «Козак» «подражанием народной песне», «Материну стрічу» – «песней».

Особливо виразний вплив народної пісні на М. Маркевича та Л. Боровиковського позначився в царині композиції, що забезпечує органічну єдність змісту та емоційної тональності – на морфологічному і синтаксичному рівнях.

Під впливом народної поезії письменники змальовували у своїх віршах образи козаків, які воювали за незалежність батьківщини, образи гайдамаків, славні сторінки героїчного минулого. Цікавим є образ бандуриста, що присутній у творчості і М. Маркевича і Л. Боровиковського. Це не типовий романтичний образ співця, а звичайний бідний старець, якому співчувають прості люди, і саме тут серед простолюду проходить його життя, співаючи про славне минуле України. У Л. Боровиковського: «Свій вік переживши, сідий бандурист\Підвіконню пісні співає.\Біжить чередою за ним дітвора,\Сідого проводить з двора до двора,\А дід на бандуру їм грає...\Дід строїть бандуру; пробіг по струнах -\І струни говорять в костистих руках, -\І старець співа про Богдана...»[8;94], у М. Маркевича: «Юноши ему внимают,\Девы старца обнимают,\На морщины не глядят,\И забавами своими,\Как душа певца живыми,\Бандуриста веселят»[6;18]. Та у Маркевича смерть бандуриста, який гине по дорозі з прощі додому, символізує початок усіх бід для України: «То всех бед было начало:\Вдруг приходят Москали\Драгься с Шведом, скот побили,\Козаков закалили,\Съели хлеб, село сожгли!»[6,20].

Більшість віршів обох поетів позначені яскравими романтичними мотивами, де присутні гостра психологічна сюжетність, драматизм, а головними героями, окрім козаків, виступають потойбічні сили, фантастичні епізоди раз у раз обрамляються життєвими деталями, переплітаються з побутовими сценами. Письменники тонко передають душевну схвильованість, внутрішню напруженість, експресію за допомогою повторень, запитань, вигуків: «Тихо, ночь. Вдруг, с воем, с плеском,\Ломятся в забор.\Глядь!...Вороты настезь с треском,\Коньми полон двор...\Вот издохнет, вот издохнет,\Вот последний

стон.\А козак? Козак не охнет,\Повод стиснул он...»[6;29] («Воронье кони» М. Маркевич). Змандрував!..Забув! Покинув!\Де ж знайшов другу?!\Сирота – одна без тебе!\Горе я горюю!»[8;70] («Молодиця» Л. Боровиковський). Створенню романтичного колориту сприяв і добір відповідних постійних народнопісенних епітетів, що в поєднанні з означуваними об'єктами окреслювали загальні контури незвичайного романтичного світу. Ключовим для романтичної поезії обидвох поетів є суб'єкт дії — «вольний козак» неодмінно виступає в ореолі таких символів, як неозорі простори, воля, трагічна доля, смерть й печаль, як синє море, широкий степ, буйний вітер, густі тумани, вірний кінь, бистрий Дунай чи Дніпро, колючий терен, дикі звірі, чорний ворон, білі кості, висока могила, червона китайка.

У поезіях і М. Маркевича і Л. Боровиковського знайшли відображення народні перекази, легенди, казки, пісні, поети використовували художні засоби фольклору, такі як народні заспіви: «Пыль седую с них\смоет дождь, разчешут терны,\Ветр обсушит их.»[6;27] («Воронье кони» М. Маркевич), переклад української народної пісні «Мене, нене, змиють дощі,\А розчешуть густі терни/\А висушать буйні вітри.»; «В чистім полі\Дві тополі,\Під топольми криниченька,\В ній холодна водиченька.\Там дівчина\Чорнобрива\З криниченьки воду брала,\З козаченьком розмовляла...»[8;101] («Вивідка» Л. Боровиковський). Поети часто звертаються до народнопісенних паралелізмів, звертають увагу на звукопис та мелодику вірша, поезії щиро всіяні ліричними пейзажами та ліричними осмисленнями картин природи, які вирізняються живописністю та свіжістю барв.

За художнім рівнем, виробленістю літературної мови, органічністю зв'язку з народною версифікацією та пластичністю образного малюнка поезії М. Маркевича та Л. Боровиковського до появи поезій Т. Шевченка були найвищим досягненням українського романтизму. Кладучи в основу своїх творів мотиви та образний лад народних пісень, поети енергійно розбудовують народнопоетичну основу, посилюючи при цьому емоційно-драматичний елемент, творять нову, суто літературну образність. Загалом вони справили помітний вплив на творчість українських романтиків.

Таким чином, характерні ознаки романтизму українських романтиків М. Маркевича та Л. Боровиковського пов'язані переважно з тими формами романтичної творчості, що з них починала найраніша генерація європейських романтиків у світових масштабах. Вони збагатили вітчизняну літературу чудовими зразками романтичної поезії, перекладами творів світової літератури, довели, що українська література має широкі перспективи розвитку і саме як народна література, що постала з фольклору.

Література

1. Байрон Дж. Лірика. / Упоряд., перекл. з англ. Д. Паламарчука; Передм. Л. Герасимчука. – К.: Дніпро, 1982. – 150с.

2. Жирмунский В. М. Байрон и Пушкин; Пушкин и западные литературы: Избр. тр. – Л.: Наука, Ленингр. отд-ние, 1978. – 423 с.
3. Єфремов С. О. Історія українського письменства. – К.: Феміна, 1995. – 685с.
4. Маркевич М. Історія Малоросії / Відп. Ред. і автором передм. Ю. С. Шемшученко. Примітки О. В. Кресіна. – Київ: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – XVI; 664с.
5. Маркевич Н. А. Стихотворения. Элегии. Еврейские мелодии. – М., 1829. – 71 с.
6. Маркевич Н. А. Украинские мелодии. – М.: Тип. Августа Семена, 1831. – 155 с.
7. Ткачук М. П. Поетика балад Левка Боровиковського: Для студ. унів. та інст. – Тернопіль, 2000. – 146с.
8. Українські поети-романтики 20-40-х років XIX ст. – К., 1968. – 636с.
9. Шабліовський Є. С. Історія української літератури. Т. 2. Становлення нової літератури (друга половина XVIII – тридцяті роки XIX ст.) –К., 1967. – 484с.
10. Яценко М. Т. Історія української літератури XIX ст. Кн 1. Перші десятиріччя XIX ст. – К. 1995. – 368с.

Анотація.

Мельник О. В. «Творчість Миколи Маркевича та Левка Боровиковського: компаративний аспект» .

У статті проведено аналіз поетикальних особливостей і типологічне зіставлення окремих творів Миколи Маркевича та Левка Боровиковського. Доведено спільність тем та мотивів у поетичній творчості обох авторів, які за основу своїх поезій брали не тільки мотиви та образний лад українських народних пісень, а й творчо сприймали поширені версифікаційні форми тогочасної англійської романтичної поезії.

Ключові слова: романтизм, рецепція, поетичне світобачення, персоніфікація.

Аннотация.

Мельник О.В. «Творчество Николая Маркевича и Левка Боровиковского: компаративистический аспект».

В статье проведено анализ поэтикальных особенностей и типологическое сопоставление отдельных произведений Николая Маркевича и Левка Боровиковского. Доказана общность тем и мотивов в поэтическом творчестве обоих авторов, которые в основе своих произведений использовали не только мотивы и образный строй украинских народных песен, но и творчески

воспринимали широко известные версификационные формы тогдашней английской романтической поэзии.

Ключевые слова: романтизм, рецепция, поэтическое мировоззрение, персонификация.

Summary.

Melnyk O. «Creativity of Mykola Markevych and Levko Borovykovskyj: comparative aspect».

The poetical analysis and typological comparison of some works of Mykola Markevych and Levko Borovykovs'kyj is carried out in the article. The generality of themes and motives is well-proved in poetic creation of both authors which for basis of their works took not only motives and vivid line-up of folk songs, but in addition they were influenced by the widespread forms of the English romantic poetry.

Keywords: romanticism, reception, poetic attitude, personification.